

Історія дитячої хірургічної служби на Херсонщині

**Л.С. Подольська, В.С. Олійник,
О.М. Рибалко**

Херсонська обласна клінічна лікарня

У статті висвітлено історію розвитку та становлення хірургії дитячого віку на Херсонщині.

Ключові слова: Херсонщина, дитяча хірургія, історія.

Дитяча хірургія Херсонської області пройшла значний і нелегкий шлях розвитку від зародження до утвердження як основної спеціальності та до розуміння того, що самостійний лікувально-діагностичний процес у дітей із хірургічними захворюваннями не має альтернативи.

До 1956 року хірургічна допомога дітям у Херсонській області надавалася у загальних хірургічних відділеннях. Лише у грудні 1956 року з ініціативи легендарного хірурга Петра Івановича Юрженка на базі дитячої міської лікарні організовано хірургічне відділення, яке стало першим спеціалізованим відділенням у педіатричній службі області та одним із перших хірургічних відділень в Україні. З цього року й починається відлік становлення дитячої хірургічної служби області.

П'ятдесят п'ять років розвитку дитячої хірургії на Херсонщині можна умовно поділити на три періоди.

Перший період — із 1956 по 1977 рік. У міській дитячій лікарні відкрилося спеціалізоване хірургічне відділення на 40 ліжок. Перший завідувач хірургічного відділення — лікар-фронтвик Андрій Іванович Бутенко.

У відділенні, незважаючи на пристосоване приміщення та погане медичне оснащення, надавалася планова та ургентна допомога дітям з усіх спеціальностей, за якими виконують операції, тобто з хірургії, травматології, офтальмології, отоларингології. Відділення почало надавати екстрену допомогу із санітарної авіації, установлено цілодобове чергування дитячих хірургів. У 1958 році хірургічне відділення розширено до 60 ліжок.

Пізніше організував службу і завідував відділенням Михайло Іванович Ботько, суворий, непримиренний до безгосподарності, скупий на похвалу та водночас товариський і життєрадісний. Він — людина справи, добросовісна і чесна. Михайло Іванович під

Стаття надійшла до редакції 28 вересня 2012 р.

Малішук Володимир Дмитрович, головний позаштатний дитячий хірург області,
зав. хірургічного відділення
73013, м. Херсон, вул. Українська, 81
E-mail: dob@bdp.ks.ua

■ Андрій Іванович Бутенко

■ Михайло Іванович Ботько

■ Галина Григорівна Припутникова

■ Ольга Костянтинівна Шеховцова

■ Олена Олександрівна Сергієнко

час Великої Вітчизняної війни був провідним хірургом фронтового госпіталю.

Тривалий час відділенням і службою керувала Олена Олександрівна Сергієнко, корінна ленинградка, котра пережила блокаду, а після Великої Вітчизняної війни працювала у хірургічній клініці Одеси, потім — провідним хірургом одного з регіонів Якутії.

Біля джерел становлення та розвитку дитячої хірургії стояли й ординатори відділення Галина Григорівна Припутникова та Ольга Костянтинівна Шеховцова.

Склад дитячих хірургів Херсона протягом усієї історії дитячої хірургії області формувався із двох джерел: загальних («дорослих») хірургів і педіатрів, котрі пройшли відповідну підготовку.

Перші 22 роки свого існування дитяча хірургія розмішувалася у старому приміщенні міської дитячої, а пізніше — дитячої обласної лікарні (ДОЛ). У відділенні, крім хірургічних, лікувалися хворі з офтальмологічною, отоларингологічною, травматологічною патологіями. Під час чергувань аналізи робили операційні сестри, а загальний наркоз — постові медсестри. Але й за таких умов кваліфіковану допомогу дітям виконували на належному рівні. Розширювався діапазон операцій, надавалася консультативна допомога в ра-

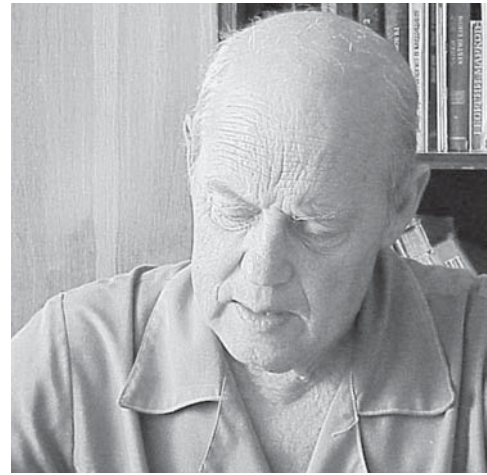
йонах, зокрема із санавіації. Перший анестезіолог міської дитячої лікарні — Володимир Григорович Панчішко. Він навчався у Москві, а потім першим в області почав проводити катетеризацію магістральних судин у дітей. Уперше в дитячій практиці області застосував ендотрахеальний наркоз.

Там само, у старій лікарні, сформувалася когорта високопрофесійних медичних сестер: Ганна Михайлівна Чишенко, Варвара Олександрівна Руденко, Марія Андріївна Холодняк, Ольга Тимофіївна Мироновська, Тамара Сергіївна Кужелева, Наталя Миколаївна Нікуліна, а також старша операційна медсестра Клавдія Дмитрівна Радецька. Багато хто з них стали відмінними старшими сестрами у новій лікарні, деякі працюють у ній і зараз.

До 1963 року Херсонська міська дитяча лікарня значно зросла. Стаціонар із 50-ліжкового став 150-ліжковим, із однопрофільного — багатопрофільним. Із загального ліжкового фонду хірургічного відділення офіційно виокремлено отоларингологічні, офтальмологічні та травматологічні ліжка. Лікарня з міської перетворилася на методичний центр області. У 1964 році рішенням Херсонського облвиконкому (згідно з листом МОЗ УРСР) проведено реорганізацію Херсонської міської дитячої лікарні в обласну дитячу лікарню. На

■ Колектив хірургічного відділення

■ Вілен Семенович Олійник

її базі організовано обласні центри спеціалізованої допомоги дітям, зокрема хірургічної. Затверджено показання для лікування, обсяг обстеження і порядок направлення хворих дітей із міста та області.

У 1978 році настав другий етап у розвитку дитячої хірургії. Після завершення будівництва нового лікувального комплексу ДОЛ на вулиці Українській з'явилася можливість для створення спеціалізованої допомоги дітям. Ліжковий фонд нової лікарні розширився до 450 штук. Із хірургічного відділення виокремилися самостійні відділення — ортопедо-травматологічне, офтальмологічне, отоларингологічне, анестезіологія та інтенсивної терапії. Із 1978 року хірургічне відділення розділено на чисту та гнійну частини з окремими перев'язувальними та маніпуляційними кабінетами, що дало змогу дотримуватися всіх принципів асептики й антисептики. Сформовано 2 цілодобових лікарських пости та 2 пости медичних сестер для надання цілодобової екстреної хірургічної допомоги дитячому населенню обласного центру та районів області з одночасною цілодобовою роботою всіх діагностичних служб. Із загальних хірургічних ліжок виокремлюються урологічні, відділення функціонує на 80 ліжок (40 планових з урологічними та 40 для гнійних хворих). Безпосереднім організатором і керівником нового відділення стає кандидат медичних наук Вілен Семенович Олійник, який відіграв особливу роль у розвитку дитячої хірургії області. Інтелігентна, високоерудована людина, чуйний лікар, гарний товариш і талановитий педагог, він володів невичерпною енергією та працьовитістю, віддавав усі свої знання та багатий досвід в ім'я відновлення здоров'я дітей та підготовки молодих дитячих лікарів-хірургів.

У цей період у відділенні працювали лікарі-хірурги: Володимир Семенович Трейвас, Едуард Якович Шкоденко, Олександр Григорович Самай, Олександр Васильович Кравченко, Роман Іванович Крупник, Валерій Миколайович Мунтян.

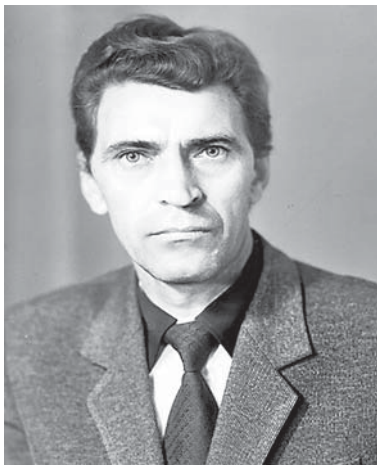
Досягти хороших показників у роботі неможливо без постійного впровадження у практику

нових методів діагностики та лікування. Ця сфера діяльності всі роки в новій лікарні була пріоритетною для дитячої хірургічної служби. За цей період впроваджено понад 60 методів діагностики та лікування. Багато з них освоєно вперше у Херсонській області: тотальна інтубація кишечника при перитоніті та кишковій непрохідності, дренування головної лімфопротоки, переливання УФ-опроміненої крові. Деякі нововведення були піонерськими — уперше запропонованими і впровадженими співробітниками хірургічного відділення, а саме: внутрішньопросвітна стимуляція кишечника, нові методи функціональних досліджень і операції при крипторхізмі та варикоцеле, подвійне дренування абсцесів легень, щадний спосіб діагностики післяопераційних ускладнень, спосіб лікування гнійного перидуриту тощо.

Справжня робота щодо впровадження нових знань у професійну діяльність, як правило, підводить до наукової роботи. Під керівництвом завідувача В.С. Олійника, котрий сам захоплювався наукою, ординаторами відділення протягом декількох років написано й захищено низку кандидатських дисертацій: В.С. Трейвас «Обґрунтування хірургічних методів і організаційних заходів при лікуванні крипторхізму у дітей» (1985), А.Г. Самай «Ефективність дренувальних методів при лікуванні гострих абсцесів легень у дітей» (1987), О.В. Рябоконт (завідувач відділення функціональної діагностики) «Реотестикоулографія в комплексній функціональній діагностиці порушень регіонального кровотоку в дітей, хворих на варикоцеле» (1989).

Слід зазначити, що всі ці теми залишаються актуальними і сьогодні, тобто ця робота здійснювалася якраз у межах клінічної необхідності, а не абстрактного наукового плану. Також за цей період опубліковано приблизно 70 друкованих робіт, оформлено кілька авторських свідоцтв на винаходи.

Обладнується згідно із сучасними вимогами окремо для екстрених і планових хворих операцій-

■ Олександр Миколайович Діяєв

■ Олексій Всеволодович Карабан

■ Микола Степанович Шейко

ний блок. Це дозволило звести кількість ускладнень після планових операцій до мінімуму. Очолювала оперблок Галина Григорівна Припутникова — лікар-дитячий хірург. На зміну їй прийшла Ольга Костянтинівна Шеховцова — хірург вищої категорії, енергійна та невгамовна жінка, яка скрупульозно і ретельно добирала колектив для того, щоб операційні мали змогу працювати чітко й злагоджено.

У цей період з'явилися дитячі хірурги в районах області. Активізувалася підготовка кадрів із дитячої хірургії в інтернатурі, на курсах інформації та стажування на базі дитячої обласної клінічної лікарні (ДОКЛ) для районних хірургів. Колишні інтерни стали штатними хірургами лікарні: Н.І. Костюк, Н.С. Шейко, А.В. Чернов, С.В. Комаровський, Б.О. Ласкавий.

Відкриття самостійного ортопедо-травматологічного відділення у новій ДОЛ стало початком розвитку дитячої ортопедо-травматологічної служби. Збільшення ліжкового фонду, нове обладнання — ось стимул для подальшого розвитку ортопедо-травматологічної допомоги дитячому населенню міста та області.

Першим завідувачем відділення призначено Олександра Миколайовича Діяєва, котрий очолював відділення у 1978—1999 рр. Високий професіоналізм, доступність і простота, надзвичайна працьовитість і терпіння вирізняли його серед колег. Під його керівництвом розроблено нові методи діагностики і лікування хворих зі спастичними паралічами та наслідками акушерських паралічів, впроваджено компресійно-дистракційний остеосинтез за методом Г.А. Ілізарова, реконструктивні операції на тазостегновому суглобі, операції при пухлинах: заміщення кісткових дефектів алло- та гомотрансплантатами.

Тоді ж у відділенні працювали перші дитячі ортопеди-травматологи: Валерій Іванович Ялисіні, Віктор Іванович Голованов (завідувач відділення у 1999—2006 рр.).

Обсяг і якість анестезіологічної допомоги здебільшого визначають якість і ефективність хірургі-

чної допомоги дітям. Із переходом лікарні до нового приміщення у 1978 році організовано відділення анестезіології та інтенсивної терапії на 6 ліжок.

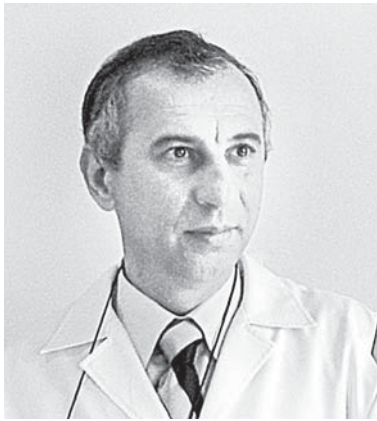
Відкривав відділення й був організатором дитячої служби Олексій Всеволодович Карабан, котрий у минулому був дитячим хірургом.

Лікарі дитячої лікарні поважають його за надійність, чесність, справедливість, а найголовніше — за високий професіоналізм. За роки своєї роботи Олексій Всеволодович підготував і виховав висококваліфікований колектив дитячих анестезіологів. Не можна не відзначити і Бориса Анатолійовича Сарвіна, котрий зробив значний внесок у розвиток і становлення першого дитячого відділення анестезіології та реанімації. Завдяки налагодженій роботі відділення у лікарів з'явилася можливість розширювати спектр хірургічних операцій, активно застосовувати нові методики.

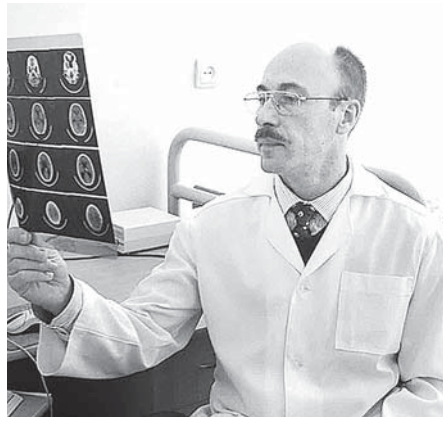
Із 1988 року організовано ендоскопічний кабінет. Після проходження курсів спеціалізації та стажування у Києві та Івано-Франківську кабінет очолює Анатолій Олександрович Владос — хірург за фахом та першокласний ендоскопіст. Спеціалісти дитячої хірургії також виконують бронхоскопію, гастроскопію, колоноскопію.

Третій період — із 1993 по 2011 рік — ознаменувався особливим розвитком дитячої хірургії, зокрема неонатальної. Із введенням у 1993 році в експлуатацію нового 6-поверхового корпусу для новонароджених дітей отримали розвиток практично всі види спеціалізованої допомоги найменшим пацієнтам. Із цього часу в лікарні функціонує 17 профільних відділень на 560 ліжок. У цьому ж році створено самостійне хірургічне відділення для дітей раннього віку на 30 ліжок. Це стало потужним поштовхом для розвитку хірургії новонароджених.

Перший завідувач — Микола Степанович Шейко, котрий очолював відділення у 1993 — 2005 рр. Він — високоосвічений та надзвичайно організований лікар, нестримний до роботи, упевнений у собі, наполегливий і глибоко відданий своїй справі.

■ Володимир Дмитрович Маліщук

■ Володимир Володимирович Савчук

■ Андрій Вікторович Чернов

Безумовно, вектор розвитку профільних відділень визначається перш за все загальними тенденціями еволюції дитячої хірургії. В останні десятиліття пріоритети пов'язані з основними напрямками — рання, зокрема пренатальна, діагностика вроджених вад розвитку та їх оперативна корекція в період новонародженості та протягом першого року життя дитини. Після проходження клінічної ординатури у м. Дніпропетровськ, підготовки і стажування у клініках України та Росії М.С. Шейко першим в області почав проводити хірургічну корекцію вроджених аномалій розвитку новонародженим із перших днів життя, зокрема з гастрошизом, пілоростенозом, атрезією стравоходу. Почали значно раніше проводити операції дітям з виразково-некротичним ентероколітом. Сьогодні Микола Степанович працює відповідальним спеціалістом із дитячої хірургії у Науково-практичному центрі профілактики та клінічної медицини, хірургічному центрі малоінвазивної хірургії.

Однак без адекватної анестезіологічної допомоги проведення оперативних втручань було б неможливим. Тому в 1993 році організовано одне з перших в Україні самостійне відділення анестезіології та інтенсивної терапії для новонароджених дітей на 9 ліжок. Очолила відділення Наталя Юріївна Мельник, яка проходила підготовку, а потім і стажування у провідних клініках України й Росії.

Завдяки вдосконаленню служби анестезіології та інтенсивної терапії раннього віку істотно зросли можливості хірургічної корекції вроджених вад розвитку, зокрема поєднаних (VATER-, VACTER-, VACTERL-асоціації, вроджені аномалії у поєднанні з недоношеністю та екстремально низькою масою тіла).

Яскрава сторінка в історії дитячої хірургії — проведення кардіохірургічних операцій у ДОЛ. У 1994 році Андрій Вікторович Чернов проходить шестимісячну підготовку в Київському інституті серцево-судинної хірургії під керівництвом академіка Г.В. Книшова, його наставник — проф. І.М. Ємець. І вже з 1995 року А.В. Чернов самос-

тійно виконує планові та ургентні операції дітям із перших днів життя з вродженими вадами серця та судин, зокрема з коарктацією аорти, відкритою артеріальною протокою, тетрадою Фалло, за «закритими» методиками (без застосування апарата штучного кровообігу).

Використання прецизійної технології, біноклярної оптики дало змогу досягти хороших результатів. Однак у зв'язку з організацією Київського науково-практичного центру дитячої кардіології та кардіохірургії МОЗ України, а також скороченням фінансування з 2006 року кардіохірургічні операції не проводяться.

На базі хірургічного відділення для новонароджених розгортаються ортопедичні ліжка, що дало змогу значно покращити надання ортопедичної допомоги дітям від народження до 3 років.

У 1996 році організовано дитячу нейрохірургічну службу спочатку на базі неврологічного відділення ДОЛ, а потім нейрохірургічні ліжка на базі хірургічного відділення для новонароджених дітей. До цього часу діти з нейрохірургічними патологіями лікувалися в неврологічному відділенні обласної лікарні.

Біля джерел створення дитячої нейрохірургічної служби стояв Володимир Володимирович Савчук — перший дитячий нейрохірург області. Завдяки його зусиллям спеціалізована допомога дітям надається на сучасному рівні, упроваджуються нові методики.

Спектр нейрохірургічних операцій достатньо широкий: лікворозшунтувальні операції, оперативне лікування пухлин головного мозку та оболонок головного мозку, хірургічна корекція вроджених аномалій розвитку нервової системи, зокрема при спинномозкових та черепно-мозкових грижах, реконструктивні нейрохірургічні операції, у тому числі й краніопластика, екстрені втручання при нейротравмі.

У 1999 році відбулася зміна керівництва хірургічного відділення. Після понад 20-тирічного завідування В.С. Олійник передав естафету молодому перспективному дитячому хірургові Володимирі Дмитровичу Маліщуку, який стає головним позаш-

■ Олександр Февралінович Букін

■ Володимир Анатолійович Гаркуша

■ Сергій Васильович Герус

татним дитячим хірургом області. І сьогодні Володимир Дмитрович керує відділенням і службою.

За цей час активно впроваджуються нові методики. Проводиться оперативне лікування гідронефрозу без дренування порожнинної системи нирки. Здійснюється накладання спленоренального анастомозу при порталній гіпертензії в дітей. Проводиться склерозування варикозно-розширених вен стравоходу при порталній гіпертензії. Застосовується метод ендоскопічної корекції міхурово-сечовідного рефлюкса в дітей, котрий у світі є золотим стандартом лікування за такої патології. З 2002 р. починають використовуватися одноетапні методики у випадку корекції гіпоспадії. Із 2004 р. застосовується тактика консервативного лікування пацієнтів із закритими ушкодженнями паренхіматозних органів. Із 2005 р. використовується методика накладання однорядного шва при кишкових анастомозах. Проведено аналіз результатів лікування, на основі яких опубліковано низку наукових статей.

Упровадження сучасних хірургічних технологій, дотримання основних положень екстреної хірургії дало змогу значно покращити показники щодо екстреної та планової хірургії, підвищити оперативну активність, знизити летальність і кількість ускладнень.

Із 2000 року відділенням анестезіології та інтенсивної терапії керує Олександр Февралінович Букін. Слід наголосити на його особливій ролі в розробці та впровадженні сучасних принципів інтенсивної терапії та веденні дітей у критичних станах. Саме завдяки ефективній інтенсивній терапії вдається отримати хороші результати при лікуванні тяжкохворих з ургентною хірургічною патологією. У цьому контексті доречно згадати відомий вислів: «Із хірургічної операції лікування хворого тільки починається».

Із 2006 року відділення хірургії раннього віку очолює Андрій Вікторович Чернов, а відділення анестезіології та інтенсивної терапії новонароджених — В'ячеслав Григорович Козін. Завдяки надійній анестезіологічній допомозі виконуються найскладніші операції новонародженим дітям

при різних формах аноректальних вад, хворобі Гіршпрунга, вроджених розщелинах передньої черевної стінки (широко використовується процедура Б'янки). Застосовується тактика активного ведення некротичного ентероколіту вже на стадії підозрювання, що дає хороші результати.

Відбулися кадрові зміни й у травматологічному відділенні. Із 2007 року завідувачем відділення став Володимир Анатолійович Гаркуша. Із моменту організації відділення проліковано понад 35 тис. дітей. Щорічно через травмпункт ДЮЛ проходить понад 8 тис. дітей із міста й області. Збільшився діапазон оперативних втручань, консервативних методів лікування та діагностичних досліджень. Упроваджено нові методи діагностики оперативного та консервативного лікування пацієнтів із хворобою Пертеса, із вродженою клишоногістю (операції за Понцетті), із вродженим вивихом стегна (відкриті вправлення), у хворих при плоско-вальгусній стопі (операції Гафарова), із переломами — використання стержневих апаратів. Успішно проводяться реконструктивні операції на тазостегновому суглобі.

У колектив лікарні вливаються молоді хірурги — ініціативні, енергійні, які з роками перетворюються на професіоналів високого рівня.

У 2007 році головним позаштатним дитячим нейрохірургом області став Сергій Васильович Герус. За його ініціативою з 2009 року у відділенні проводиться значна наукова та клінічна робота з неонатальної нейрохірургії, зокрема розробка та впровадження нових методів лікування в новонароджених із внутрішньочерепним крововиливом спільно з Інститутом нейрохірургії імені акад. А.П. Ромоданова. Сьогодні в лікарні функціонує 10 спеціалізованих ліжок для пацієнтів нейрохірургічного профілю.

Роблячи підсумки становлення й розвитку дитячої хірургії на Херсонщині, слід зазначити, що за 55 років діяльності служби напрацьовано основні принципи і відпрацьовано організаційну систему хірургічної допомоги дітям:

— надання спеціалізованої допомоги дитячому населенню області від народження до 18 років, узяття на лікування найтяжчих хворих;

■ Людмила Володимирівна Лятецька

- регламентація хірургічної допомоги дітям за рівнями надання медичної допомоги та видами оперативних втручань, зокрема заборона на проведення повторних операцій у районі;
- цілодобова консультативна допомога із санітарної авіації;
- постійні пошуки та впровадження у практику нових методів діагностики та лікування.

Три кити, на яких тримається дитяча хірургія на Херсонщині (навчання кадрів, впровадження нового та робота для області), — не самоціль, а важелі підвищення якості хірургічної допомоги дітям. На сьогодні в області працює 14 дитячих хірургів, із них 70 % мають першу і вищу категорії. На базі ДОКЛ функціонує 2 хірургічні відділення та 3 відділення хірургічного профілю загальною потужністю 208 ліжок, що складає 38,5 % від усього ліжкового фонду лікарні. Спеціалізована допомога дітям надається за 9 хірургічними профілями. Збільшився обсяг та якість хірургічних операцій. Якщо порівнювати показники кінця 1960-х і початку 2011 рр., то різниця незрівнянна. Кількість хворих, котрі лікувалися, і кількість операцій зросли у 2—3 рази, знизилася загальна летальність у 3 рази, післяоперацій-

на — із 2,1 до 0,14 % у 2010 році (Україна за 2010 рік — 0,23 %), і протягом багатьох років це один із найнижчих показників в Україні. Хірургічна активність сягає 60 %. Питома вага оперованих дітей у ДОКЛ від оперованих дітей в усіх лікувальних закладах області складає 52,6 % (Україна за 2010 рік — 34,49 %). За ці показники завдячуємо величезній праці колективів відділень, тисячам наших пацієнтів та їхнім сім'ям. Неодноразово хірургічна служба Херсонщини на міністерському рівні визнавалася однією з кращих серед областей України.

Людмила Володимирівна Лятецька — головний лікар Херсонської ДОКЛ, професійний організатор з охорони здоров'я дітей із понад 40-річним стажем. Людмила Володимирівна очолює лікарню з 1981 року. Як керівника Л.В. Лятецьку характеризують такими рисами: самодисципліна і вимогливість, прагматичність, відповідальність, результативність, вміння переконувати.

У 1996 році Л.В. Лятецькій присвоєно почесне звання «Заслужений лікар України», а 21 серпня 2009 році — Указом Президента України звання «Герой України».

Важливе досягнення у практичній діяльності — удосконалення організації роботи ДОКЛ щодо підвищення якості надання спеціалізованої допомоги дитячому населенню області, поліпшення матеріальної бази лікарні, оснащення сучасною лікувально-діагностичною апаратурою, будівництво неонатального центру. Основне досягнення в галузі охорони здоров'я дітей — організація та створення спеціалізованої допомоги новонародженим дітям та системи її надання на районному та обласному рівнях, упровадження нових сучасних технологій у лікувально-діагностичний процес, розвиток дитячої нейрохірургії, кардіохірургії, ортопедії, імунології, медичної генетики. Сьогодні Херсонська ДОКЛ — одна з найбільших ДОЛ України, за потужністю ліжкового фонду вона посідає друге місце серед ДОЛ України. За рейтинговою оцінкою діяльності Херсонська ДОКЛ входить до групи лідерів серед ДОЛ України.

Література

1. Толстанов О.К., Вороненко Ю.В., Рибальченко В.Ф. Історія хірургії дитячого віку України.— Тернопіль: «Медкнига», 2012.— 456 с.

История детской хирургической службы на Херсонщине

Л.С. Подольская, В.С. Олейник, О.М. Рыбалко

В статье раскрыта история развития и становления хирургии детского возраста на Херсонщине.

Ключевые слова: Херсонщина, детская хирургия, история.

The history of pediatric surgery in Kherson region

L.S. Podolska, V.S. Oliynik, O.M. Rybalko

The article deals with history of pediatric surgery in Kherson region.

Key words: Kherson region, pediatric surgery, history.